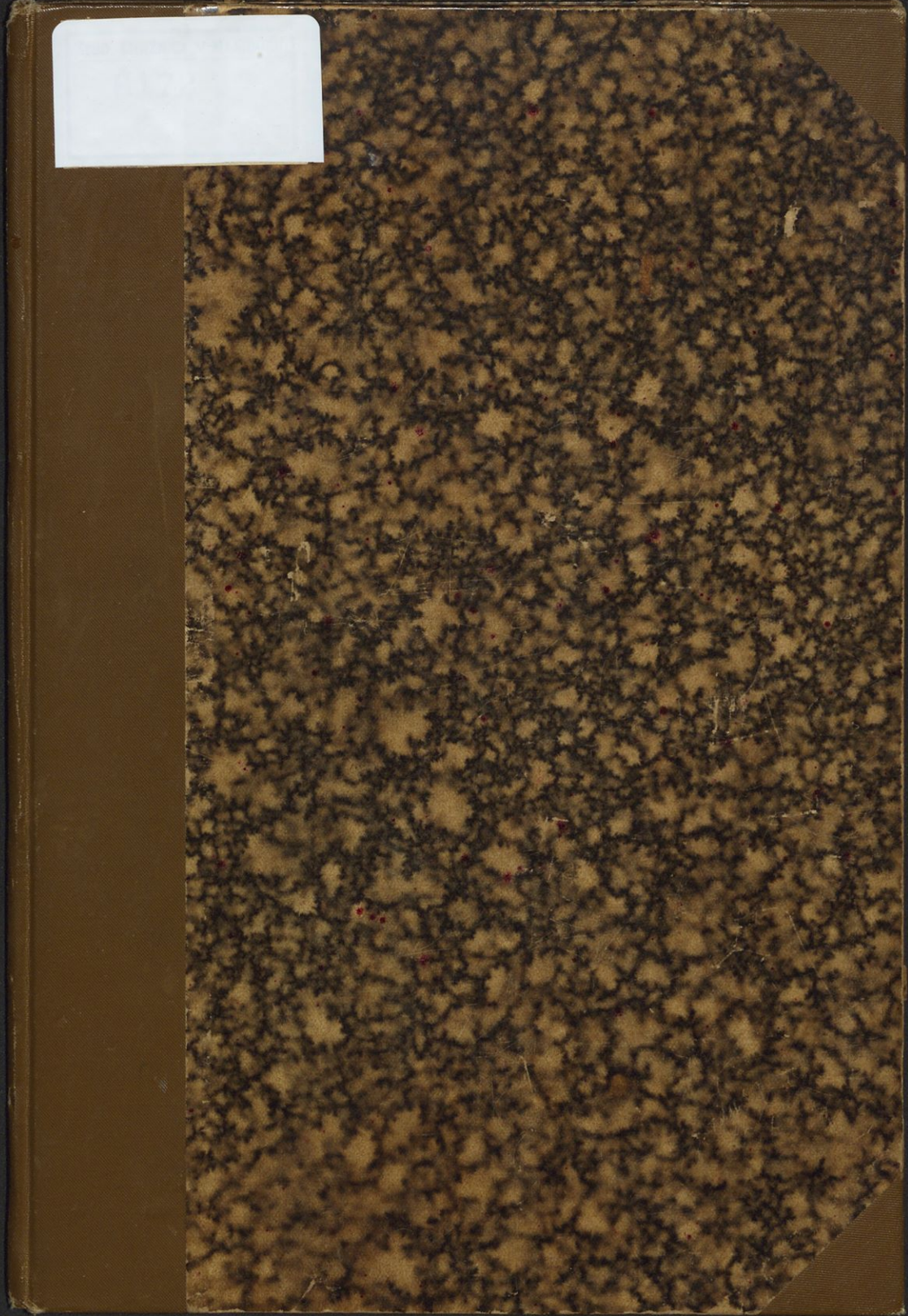
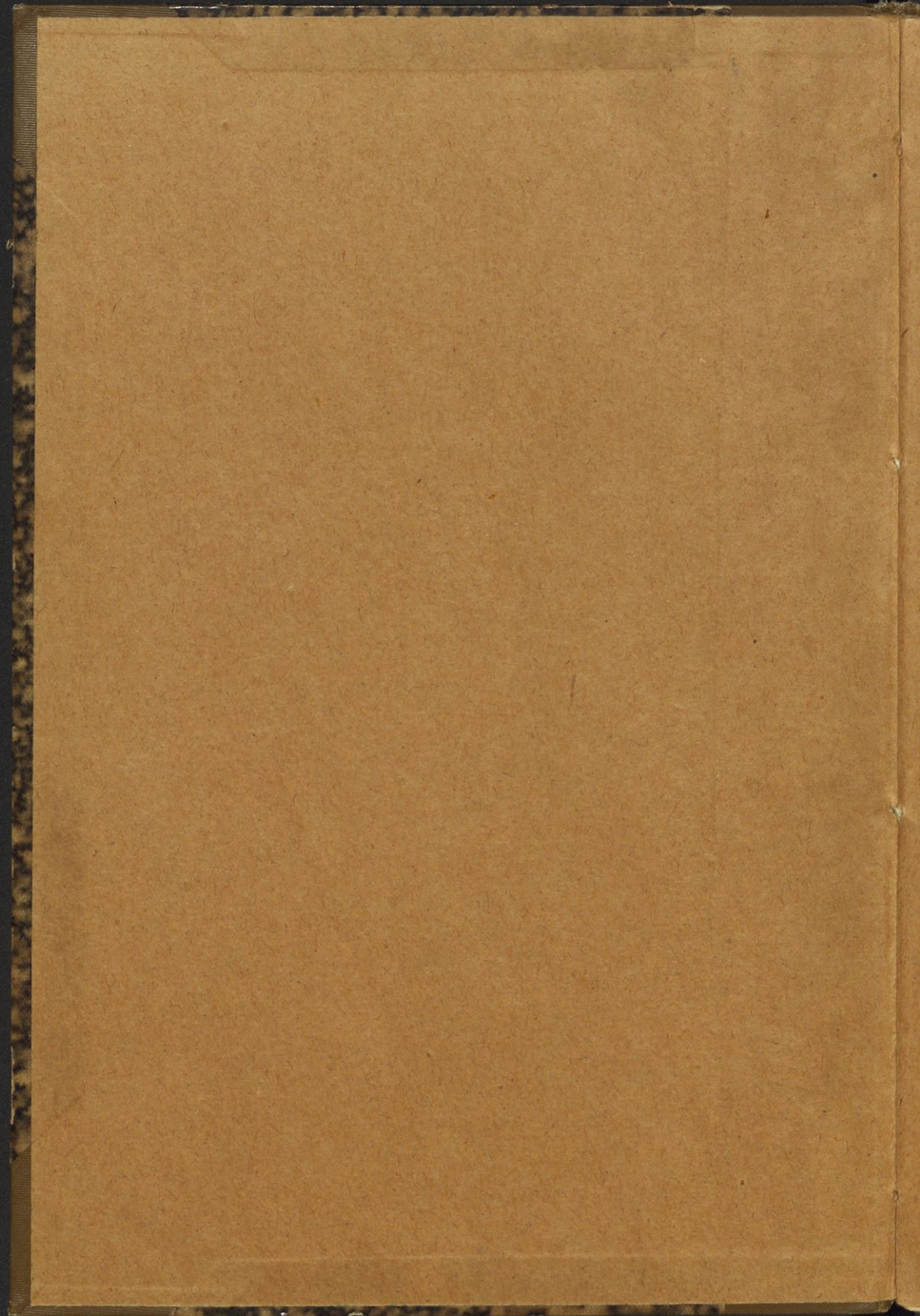

1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

96591

Črvenice št. 1. det. gimnazije v Ljubljani, 1910.)

O dolžnostih in o gojenju čuvstva za dolžnosti.*

I.

O dolžnostih sploh.

1. Pojem in obsežnost dolžnosti.

Če pazno motrimo razne odnošaje človeškega življenja, opazamo mnogo-tere dolžnosti. Dolžnosti nahajamo v vsakem stanu, v vsakem spolu, v vsaki življenski dobi, v vsakem življenskem razmerju: učitelj kakor uradnik, duhovnik kakor vojak, obrtnik kakor rokodelc, zdravnik kakor bolnik, podjetnik kakor delavec, gospodar kakor hlapec, mož kakor žena, mladenič kakor deklica, otrok kakor starček, ubožček kakor bogatin, kmet kakor cesar, vsak jih ima. Ni ga človeka na svetu, ki bi mogel trditi: Meni ni treba izpolnjevati nobenih dolžnosti, in ni ga, ki bi sploh mogel živeti brez dolžnosti. Tudi ni nobene človeške dobe, ki bi bila brez njih: dolžnosti nas spremljajo od ranih mladih nog do pozne starosti in noter do smrti. Kakor hitro se prav za-vedamo svojega bitja in začnemo misliti ter soditi, že se nam pridružijo dolžnosti ter nas zvesto spremljajo skozi vse življenje.

Zakaj pa je krog naših dolžnosti tako obsežen, zakaj so tako mnogotere in zakaj moramo izpolnjevati toliko raznovrstnih dolžnosti? Lahko nam bo odgovoriti na ta vprašanja, če določimo pojem in bistvo dolžnosti. Samostalnik „dolžnost“ izhaja iz pridevnika „dolžen“ in ta iz samostalnika „dolg“. Če imam pri kom kakršenkoli dolg, sem mu nekaj dolžen in če sem mu kaj dolžen, stojim proti njemu v razmerju dolžnosti: *moja dolžnost je namreč, poravnati ta dolg*. Seveda mi tu ni zgolj misliti na razmerje pravega dolžnika proti svojemu upniku. Res je sicer, da sem dolžnik tistega, ki mi je posodil vsoto denarja, in zame je nastala dolžnost, da mu vrnem meni posojeni denar. Toda lahko dolgujemo komu še marsikaj drugega: lahko smo komu dolžni hvalo, spoštovanje, zvestobo, pokorščino, izpolnjevanje dane obljube, plačevanje davkov, spoštovanje raznih predpisov in še marsikaj.

* Predaval pri roditeljskem sestanku dne 4. decembra 1909. l. in dne 19. ja-nuarja 1910. l. ravnatelj. = dr. J. J. J. J.

Kdorkoli mi je namreč storil kaj dobrega ali kaj koristnega; kdorkoli skrbi v kateremkoli oziru zame, pospešuje in olajšuje moje življenske razmere, bodi zastonj, bodi proti plači: pri tem sem se zadolžil, temu nasproti sem stopil v razmerje dolžnosti. *Dolžnost je torej neka obveznost, ki izvira zame iz posebnega razmerja moje osebe proti drugi osebi ali drugim osebam.*

Življenje namreč je že takšno, da človek potrebuje človeka, da smo vezani drug na drugega, da se moramo med seboj podpirati. *Človek brez človeka biti ne more* in nihče na svetu bi ne mogel resnično reči: „Jaz ne potrebujem in ne rabim nikogar“, še sam kralj ne. Iz te potrebščine izvira nadalje vse *družabno življenje*, ki mora biti urejeno, sicer bi bilo neznosno. Saj pravi znani rek:

„Red in snaga vzdržuje svet,
nered in prepir je pogube vir.“

A v to razmerje dolžnosti ne stopim samo proti ljudem, temuč v tem razmerju stojim, kakor hitro sem se porodil, tudi proti Bogu kot najvišjemu bitju, od katerega izhaja vse, kar imam.

Dolžnost je torej, bi naposled rekli, tista obveznost proti Bogu in proti ljudem, ki izvira iz poedinca kot človeka in družabnega bitja in ki na njej temelji ves družabni red.

2. Raznovrstnost in mnogoterost dolžnosti.

Za vzdrževanje omenjenega družabnega reda je treba predpisov in te predpise smo dolžni spoštovati ter izpolnjevati, sicer bi vse družabno življenje bilo v kratkem času uničeno.

Ti predpisi so lahko *javni* ali *zasebni*. Ako se javni predpisi tičejo vse dežele ali vse države ali sploh velike skupine ljudi, se imenujejo *zakoni ali postave*. Zasebni predpisi pa veljajo le za tiste posameznike, ki med njimi nastopi neko razmerje, katero je določeno po ustni ali pismeni pogodbi ali samo po dogovoru. Če hlapec stopi pri gospodarju v službo, skleneta neko pogodbo: gospodar mu razloži, da bo moral pri njem opravljati ta in ta dela ter da bo dobival za to toliko in toliko plače, hlapec pa prevzame ta dela proti pogojeni plači; gospodar je dolžen, hlapca plačevati, hlapec pa delati. Iz tega medsebojnega razmerja torej izvirajo *posebne dolžnosti* za hlapca in gospodarja. Takih posameznih dolžnosti je pri tolikih raznovrstnih življenskih razmerah veliko število: starši imajo dolžnosti proti otrokom, otroci proti staršem, učitelji proti učencem, učenci proti učiteljem, delavci proti delodajalcem, delodajalci proti delavcem, trgovci proti odjemalcem, odjemalci proti trgovcem, sploh prodajalci proti kupcem, kupci proti prodajalcem, hišni gospodarji proti svojim strankam, stranke proti hišnim gospodarjem, rokodelci in obrtniki proti naročnikom, naročniki proti obrtnikom in rokodelcem itd.

Čim bolj pa človek raste, tem več raznih dolžnosti mu je do gotove dobe izpolnjevati. Dokler je še otrok, ima samo dolžnosti do staršev in kolikor toliko do Boga. Ko vstopi v šolo, ga objame nov dolžnostni krog: dolžnosti do učiteljev in šole. Iz šole izstopivši, pride v nove življenske razmere ter najde nove dolžnosti. Ko pa začne skrbeti sam zase, vstopivši v javno ali zasebno službo ali prevzemši lastno gospodarstvo: mu zopet stopi naproti nebroj drugih dolžnosti.

Ali dolžnosti tudi rastejo človeku, bolj ko se razširja tisti družabni krog, ki v njem živi in čim više stopa v družabnem življenju. Čim bolj pa samotari ter se izključuje iz človeške družbe, tem manj dolžnosti mu je izpolnjevati.

Toda ker so življenske razmere tako mnogostranske in tako sestavljene in življenski pogoji tako mnogobrojni, tako raznovrstni: *zato so tudi dolžnosti mnogovrstne*. Kar je zate dolžnost, često zame ni; kar pa je zame, zate ni. Danes še morda ne poznam te ali one dolžnosti, jutri jo bom že moral izpolnjevati. Danes n. pr. še nisem učenec srednje šole, nimam torej nobenih dolžnosti do nje; jutri morda vstopim vanjo in od tistega hipa mi bo izpolnjevati vse predpise, ki se je tičejo. Danes še nisem vojak, nič me torej ne brigajo vojaške dolžnosti; čez teden dni pa bom moral vstopiti v vojaški stan in od tistega časa bodo zame obvezni vsi predpisi, tičeči se vojaštva. Danes še nisem v službi, prost sem še torej tistih dolžnosti, ki jih ona-le nalaga; jutri morda ne bom več sam svoj gospod, ampak bom moral ubogati gospodarja, predstojnika, zapovednika: moral bom torej izpolnjevati vse tiste dolžnosti, ki sem jih vzel nase, stopivši v službo.

V različnih deželah in državah so različni zakoni. Dokler ne bivam v tisti deželi ali tisti državi, ki v njej vladajo ti in ti zakoni, me ti-le nič ne brigajo: ni moja dolžnost, da bi jih moral izpolnjevati. Kakor hitro pa postanem državljan določene države in se naselim v določeni deželi, prevzamem množico raznih dolžnosti, ki izvirajo iz mojega državljanstva in deželanstva. Naj navedem samo en primer! Na Štajerskem in tudi v drugih kronovinah morajo starši svoje otroke do dovršenega 14. leta v šolo pošiljati: to je njihova dolžnost, ker postava tako veleva; pri nas na Kranjskem, pa tudi na Primorskem jih na kmetih ni treba dalje časa pošiljati, nego le do dovršenega 12. leta: tam je predpisana osemletna, tu šestletna šolska obveznost.

3. Razdelitev dolžnosti.

Iz tega premišljevanja uvidimo obsežnost in raznovrstnost dolžnosti. Treba jih je pa tudi po njih važnosti ter imenitnosti, po njih pomenu za poedinca in za celokupno človeško družbo nekoliko natančneje opisati ter porazdeliti. Če namreč o tem vprašanju dalje premišljujemo, spoznamo, da so nekatere dolžnosti skupne vsem ljudem, nekatere veliki množici ljudi, druge manjšim skupinam in zopet druge da se tičejo samo poedincev.

A. a. V *prvo vrsto* dolžnosti spadajo pred vsem naše dolžnosti *proti Bogu*. Bog je ustvaril svet, Bog je ustvaril tudi človeka ter mu dal zemljo v uporabo in uživanje. Njega moramo torej zahvaljevati, da smo na svetu, da živimo, da smemo uporabljati, kar je na zemlji, v svojo korist, v svoj dobiček in napredek, da se smemo in moremo veseliti ter radovati. Proti njemu nam je tedaj izpolnjevati prve dolžnosti, ki so zadržane v našem verougovedanju, v božjih zakonih in cerkvenih zapovedih. Verske dolžnosti se tičejo vsakega človeka, naj je tudi krivoverec.

b. Za Bogom prihajajo *roditelji ter vzgojitelji*. Ti skrbe za otroke, za njih telesno in dušno blagostanje: jim dajejo hrane in streho, jih oblačijo ter varujejo, jih pošiljajo v šolo, jih doma uče in vzgajajo, sploh skrbe za njih bodočnost. Za ta trud, za to skrb, za to delo so jim otroci dolžni marsikaj: morajo jih spoštovati ter ljubiti, morajo jih ubogati, morajo jih na stara leta, če je potrebno, podpirati. Tudi te dolžnosti so skupne vsem ljudem: vsak človek ima roditelje, ali če jih je morda izgubil že v nežni mladosti, njih namestnike in vzgojitelje.

c. Za roditelji slede *učitelji*, in sicer raznih vrst: učitelji nižjih, meščanskih, srednjih, višjih šol, učiteljišč, raznih strokovnih šol itd., razni mojstri, trgovci in dr., pri katerih se vajenci uče, sploh vsi tisti, ki v različnih in mnogovrstnih zavodih ter življenskih položajih s svojim poukom raznim učencem, vajencem in praktikantom omogočujejo in olajšujejo bodočnost. Pretežna večina ljudi se nekaj uči, torej ima tudi dolžnosti do učiteljev.

č. Ker pa človek tudi potrebuje varstva in redu, da lahko uživa življenje mirno in varno, zaradi tega so ustvarjene posebne skupine, ki jih različno nazivljemo. Te skupine so od najvišje do najnižje: država, dežela, okrajno glavarstvo, občina, obitelj. Ker mislim tukaj le na javne skupine in sem o roditeljih že govoril, naj tu opustim obitelj.

Da se pa v teh skupinah zdržuje red in mir, v ta namen je treba posebnih zakonov, postav, naredeb in predpisov ter posebnih oblastev, ki skrbe, da se ti zakoni, te naredbe in ti predpisi izvršujejo. Mi pa, ki uživamo javen red, javno varstvo, javno pomoč in še marsikaj, imamo svoje dolžnosti proti *državi*, njenim zakonom in oblastvom, zlasti proti najvišjemu predstojniku: *cesarju*; imamo dolžnosti proti *deželi*, ki v njej bivamo, in njenim postavam in oblastvom, imamo dolžnosti proti *okrajnemu glavarstvu*, ki v njem živimo, ter njegovim predpisom in naposled še tudi proti *občini* in občinskemu redu.

Tudi te dolžnosti se tičejo vsakega človeka: vsakdo živi v neki državi, v neki deželi, v nekem okrajnem glavarstvu, v neki občini, v neki obitelji ter mora izpolnjevati vse dolžnosti, ki zanj iz tega izvirajo, ker je socialno bitje.

d. A človek ni samo ud človeške družbe kot tak, ampak spada po svojem jeziku, po svojih običajih, šegah in navadah v drugo posebno skupino

ljudi; pripada nekemu narodu. Iz tega izhajajo njegove *narodnostne dolžnosti*. Vsi ljudje iste narodnosti se namreč čutijo kot ena velika skupina, ki jo družijo in vežejo isti jezik, iste šege in navade ter običaji, izvečine tudi ista vera in iste postave, ki stanujejo skupaj v isti deželi ali v istih deželah: čutijo se torej kot celota, kot velika obitelj. Kakor pa je moja dolžnost, da skrbim za svojo in svoje obitelji čast, za svojo in svoje obitelji korist, da spoštujem sebe in svojo obitelj: prav tako moram skrbeti za čast naroda, ki mu pripadam, moram delovati za njega povzdigo, za njega korist, moram ga spoštovati ter ljubiti ter zanj doprinesati marsikatero gmotne žrtve po razmerju svojega imetja in svojih dohodkov.

Vse te dolžnosti postavljam v eno vrsto; zakaj vsakega človeka zadevajo te dolžnosti: vsakdo bi moral izpolnjevati dolžnosti proti Bogu in cerkvi, proti roditeljem, vzgojiteljem in učiteljem, proti javnim oblastvom ter zakonom in predpisom, proti obitelji, proti narodu.

B. Drugo vrsto dolžnosti tvorijo tiste, ki so skupne manjšim skupinam ljudi: to so *stanovske dolžnosti*. Vsak stan ima svoje dolžnosti, ki so baš dotičnemu stanu lastne in se ne tičejo drugih ljudi.

Kdorkoli stopi v kak stan, prevzame z njim mnogo dolžnosti, ki jih mora natanko in vestno izpolnjevati, če hoče vztrajati v tistem stanu; sicer trpi veliko škodo in poleg tega onečaščuje svoj stan. Kakor hitro pa preneha biti član dotičnega stanu, preneha zanj tudi obveznost za izpolnjevanje tistih stanovskih dolžnosti. Izpolnjevanje stanovskih dolžnosti je iz socialnega in gospodarskega, pa tudi iz etičnega stališča silno važno; zakaj od njega je zavisna sreča kakor poedinca tako obitelji in tudi napredek vse človeške družbe.

C. V tretjo vrsto dolžnosti postavljam vse dolžnosti, ki niso skupne vsem ljudem ni veliki niti majhni množici ljudi, ampak ki se tičejo le poedincev in izvirajo za posameznika iz njegovega posebnega razmerja proti drugi privatni osebi. Tu hočem samo nekoliko primerov naštetih — vseh itak ni mogoče, ker so slučajni tako mnogovrstni.

Ako mi je n. pr. kdo kaj posodil, sem postal njegov dolžnik in on moj upnik. Zame je tako nastopila dolžnost, da mu vrnem posojeno reč, bodisi posojilo, bodisi kaj drugega, v določenem času in pod določenimi pogoji.

Ko sem vzel dijaka na stanovanje in hrano ter dobivam zanj pogojeno stanarino in hranino, je moja dolžnost, da skrbim zanj kakor za lastnega otroka in kakor bi skrbeli zanj njegovi starši, ki so mi ga zaupali: dajati mu moram dovolj tečne hrane, po zimi dovolj toplote in luči, skrbeti za snažno, zračno, prostorno sobo, za dobro posteljo; moram ga vestno nadzorovati, navajati ga k pridnosti, marljivosti, npravstvenosti, sploh k vsemu, kar je dobro in blago. Še bolj mi mora biti pri srcu, kakor lastni otrok, ker sem prevzel veliko odgovornost proti staršem, ki so mi izročili z največjim zaupanjem najdražji zaklad.

Sploh če mi je kdo kaj izročil, najsi že bo karkoli, bodisi proti plači ali na dobro besedo in zahvalo, in sem jaz tisto stvar prevzel v svoje varstvo, sem jo dolžen varovati, čuvati in po določenem času vrniti nepoškodovano in nepokvarjeno v polni vrednosti, v kateri sem jo bil prejel.

Če sem se naselil v kateremkoli stanovanju, moram stanarino redno plačevati, razen tega pa še skrbeti ter paziti, da ničesar ne poškodujem, in naposled moram stanovanje zapustiti v istem stanju, v kakršnem sem ga prevzel.

Ako sem komu kaj obljubil resno in istinito, je nastala zame dolžnost, da ostanem mož beseda, da izpolnim svojo obljubo, če niso med tem nastopili taki odnošaji, ki mi ovirajo to izpolnitev. Toda ti odnošaji morajo biti tehtni, velevažni ter takšni, da mi istinito zabranjujejo, ostati mož beseda. Kakor hitro pa se izpremene in se mi je ponudila priložnost, izpolniti to dolžnost dane obljube, jo moram izpolniti. Sicer vem, da je mnogo ljudi, ki obljube ne smatrajo za kaj resnega, ki mnogo obetajo, a malo izpolnjujejo, kakor so tudi takšni, ki mislijo, da jim ni treba vračati izposojenih reči. Ali taki ljudje niso nravstveno dobri, niso poštenjaki, marveč so navadni lahkomisleci, ki polagoma izgubljajo pri poštenih ljudeh svoj dober glas, svoje dobro ime, svoj ugled in svojo veljavo.

Ako mi je kdo zastoj storil kaj dobrega, sem mu dolžen hvaležnost, ki se javlja v tem, da se ga često rad in častno spominjam, da ga spoštujem in da mu tudi jaz pomagam, če potrebuje kdaj pomoči in če mi je mogoče pomagati. Toda žal, da je hvaležnost, ki je za vsakogar sveta dolžnost, tako redka, da človek tako rad pozablja, kar je prejel dobrega od svojega sočloveka, in ne samo da pozablja, ampak da celo dobro često povračuje s hudim. Saj že pravi pregovor: Hvaležnost kaže ti moža, a čednost ta je — bela vrana. Pri tej priliki se obračam zlasti do vas, dragi učenci, ter vas prosim, da visoko cenite to dolžnost in jo tudi izpolnjujete vse svoje življenje. Vi uživате marsikatero podporo za svojega obraževanja: podpira vas gimnazijska podpora zaloga, podpirata vas dijaški kuhinji, podpirajo vas blagosrčni prebivalci našega mesta; ta ali oni uživa celo kako ustanovo. Ne pozabite v poznejšem življenju nikoli teh koristnih zavodov, ustanov in blagih podpornikov, ohranite jim vedno hvaležen spomin, in če ste dosegli lepo službo ali si drugače zagotovili brezskrbno bodočnost, se tudi dejanski spominjajte tistih zavodov, ki tako nesebično podpirajo dijake!

Ako sem komu povzročil škodo, bodisi materialno, bodisi idealno, je moja dolžnost, da jo popravim. Moj bližnjik ne sme trpeti nobene škode zaradi mene: to zahteva javni družabni red. Zlasti je to potrebno tudi takrat, kadar sem koga žalil, ga obrekoval in spravil ob dobro ime. Ne samo, da ga moram tedaj prositi odpuščanja, ampak treba je, da ga pred svetom zopet postavim v prejšnji stan neomadeževane časti.

Takih primerov bi lahko naštel še celo vrsto, a ti naj zadostujejo!

Č. Četrtrič mi je govoriti o neki posebni vrsti dolžnosti. Je namreč neka vrsta izvenrednih dolžnosti, ki jih ne moremo prištevati ni dolžnostim prve ni druge ni tretje vrste. Za te dolžnosti ni nobenih ne javnih zakonov, ne zasebnih predpisov, ne nastajajo iz mojega posebnega razmerja proti drugi osebi ali drugim osebam, ne iz mojega bivanja v tej ali oni deželi ali državi, ne iz mojega stanu, ne iz mojega družabnega življenja itd., za te dolžnosti pa velja vseobči višji zakon človečanstva. Te dolžnosti moram izpolnjevati, *ker sem človek, ki se od živali razločuje po podobi božji, po pameti in plemenitem mišljenju, po prosti volji in po čutečem srcu*. Te dolžnosti niso navadne, vsakdanje, te so nekaj višjega, nekaj blažjega in plemenitejšega: *to so prav človeške dolžnosti, dolžnosti v najvišjem pomenu besede*. Njih visokost in plemenitost se javlja že v tem, da zanje, kakor sem gori omenil, ni postavljenih nobenih posvetnih zakonov in naredeb, da se ne moreš kaznovati, če jih prelamljaš. Ako pa drugih dolžnosti ne izpolnjujemo, nas doleteva ali istinita kazen ali neka druga škoda, ker grešimo proti obstoječim postavam in predpisom, najsi bodo samo ustno dogovorjeni. Če n. pr. ne bi hotel dati „cesarju, kar je cesarjevega“, bi me izvestno zadela kazen; če pa ne pomorem trpečemu prijatelju ali sobratu ali sosedu, kadar ga je doletela nesreča in je v stiski, me ne more in ne sme nihče kaznovati, a vendar je moja dolžnost, da mu pomagam, če le morem.

So sicer ljudje, ki v takih slučajih trde, da jih nesreča njihovega bližnjika nič ne briga, kakor jim tudi ni mar njegove sreče, ki jo često motrijo z zavistnim očesom. Toda ti ljudje nimajo srca in tudi ne vedo ali nočejo vedeti, kaj je njih dolžnost in kaj jim ta veleva, ampak so grdi sebičneži, ki jim ni mar človeštva, ne trpečega brata, ki ne poslušajo besed našega neumrjočega Gregorčiča, ko pravi:

„Imaš li brate mnogo od nebes,
od bratov ne odvrčaj mi očes!
Duh plemeniti sam bo nosil bóli,
a sreče vžival sam ne bo nikoli.
Odpri srce, odpri roke,
otiraj bratovske solze,
sirotam olajšuj gorje!“

Ne poslušajo ga, ko želi:

„Odperto srce in odprte roke
imej za trpečega brata,
a trdno zapahni uho in srce,
ko trka sovraštvo na vrata.“

Ne poznajo zlatega, plemenitega nauka Kristusovega: Ljubi svojega bližnjika kakor samega sebe! — To je višek krščanske morale. V izpolnjevanju tega visokega načela se kaže pravo človeštvo. Človek, ki se ravna po tem

načelu, ki izpolnjuje to četrto vrsto dolžnosti, je pravi, je cel človek, ki se razločuje od živali: njegovo človekoljubje, njegova plemenitost v mišljenju in dejanju se blesti v najsijajnejši luči.

D. Naposled naj še omenim eno vrsto dolžnosti, ki jih marsikdo jako zanemarja: *to so dolžnosti proti samemu sebi*. Dolžni smo namreč, da skrbimo za svoje telesno in duševno blagostanje: da si varujemo svoje zdravje in ga ne podkapamo s strastmi, z nerednim ali celo razuzdanim življenjem, z lahkomišelnim postopanjem; da skrbimo za svojo prihodnost ter se marljivo učimo in pripravljamo za bodoči poklic; da varujemo, združujemo in večamo svojo imovino ter ne živimo razsipno, nič se ne brigaje za dneve prihodnosti in starosti, da smo torej varčni in ščedljivi; da skrbimo za svoje dobro ime, za svojo čast, za svoj ugled, da si te vrline ohranjujemo neoskrunjene ter jih tako tudi nekdanj izročimo svojim otrokom, sorodnikom in potomcem; da skrbimo za svojo dušo, da si jo obvarujemo čisto, da nekdanj ne bo zavržena.

Pri tej priložnosti se zopet obračam do vas, dragi dečki in mladeniči! Vsak izmed vas ima sveto dolžnost, da tudi sam skrbi za svojo bodočnost, da sam varuje svoje zdravje, da sam ohranjuje svojo dušo čisto in snažno. Starši ali sorodniki vas sicer vzgajajo, za vas skrbijo, vas podpirajo, toda vsega ne morejo dosegati sami. Tu jim morate vi pomagati.

Ni zadosti, da vas pošiljajo v šolo, da vas hranijo in oblačijo; vaša prihodnost leži v vaših rokah. Če sami prav marljivo, prav vestno uporabljate za pouk odmerjeni čas v šoli in doma ter se tako bližate svojemu smotru, vas ni treba biti strah vaše bodočnosti; sicer pa vsa skrb vaših staršev ne bo imela zaželenega uspeha.

Prav tako ne zadošča, da vas uče in opominjajo, kako morate ravnati s svojim zdravjem, da vas nadzorujejo in na vas pazijo v tem pogledu. Tudi vi sami morate svojo skrb obračati na ohranitev svojega zdravja, ki je izmed najdražjih zakladov, ki si jih morate pridobiti. Le živite tako, kakor vas učijo starši, oziroma njih namestniki in kakor vas učimo mi, vaši učitelji in kakor vas naposled uči vaša pamet ter se varujte vsega, kar bi moglo škodovati vašemu zdravju, in prav boste živeli ter ravnali.

Prav isto velja za vašo dušo. Tudi tu nauki in opomini sami in zapovedi same ne pomagajo nič, če se po njih ne ravnate; ampak le tedaj se boste varovali greha, če boste z močno voljo izpolnjevali tiste svoje dolžnosti, ki se ozirajo na bogoljubno in pobožno življenje.

4. Ali moramo izpolnjevati dolžnosti?

Slišali ste, kaj so dolžnosti, kolikere in kako mnogovrstne da so, in videli ste, da vsak hip zadenete ob kako dolžnost.

Ali marsikdo bi mogel dvomiti o izpolnjevanju svojih dolžnosti rekoč: „Dobro! Uvidim, da so dolžnosti, da morajo biti, da so raznovrstne; ali vpraša se, če jih tudi moram in kako jih moram izpolnjevati.“

Tudi temu vprašanju hočem dati povoljen odgovor ter hitro in kratko reči: *Dolžnosti moramo izpolnjevati.*

a. Že iz pojma dolžnosti samega izvira za nas obveznost njih izpolnjevanja. Kar je za nas dolžnost, to smo dolžni izvrševati, in *kar smo dolžni, to moramo.*

b. Uči nas to nadalje tudi tisoč- in tisočletna človeška navada in vaja: dolžnosti so bile, odkar je človek na svetu, dasi jih ni bilo toliko kakor dandanes in dasi čuvstvo za njih izpolnjevanje v starodavnih časih morda ni bilo tako fino in tako razvito kakor pozneje, ko sta kultura in krščanstvo mogočno vplivali na spoznavanje dolžnosti in na dolžnostno čuvstvovanje. Ali to smelo trdimo, da opazamo povsodi sledove o dolžnostih in njih izpolnjevanju, kakor daleč nas sploh zgodovina vodi nazaj v starodavne dobe človeškega življenja. S kulturo in krščanstvom pa je rastlo število dolžnosti in je rastla zavest o potrebnosti njih izpolnjevanja.

c. Uči nas pa to potrebnost tudi ves družabni človeški red. Ako bi ljudje ne hoteli izpolnjevati svojih dolžnosti, bi kmalu nastal, kakor sem mimogrede opomnil takoj v začetku, velik nered in prepir. Ne bilo bi mogoče, mirno živeti ter brez strahu uživati plodove svojih rok, svojega uma, svoje olike in naobrazbe. Tudi bi ne bilo napredka, nihče ne bi hotel delati ni zase ni za svojega bližnjika, človeška družba bi razpadla in se poživila: splošni poboji in umori, splošne tatvine in splošna ropanja bi bile strašne posledice splošnega zanemarjanja dolžnosti.

č. Moramo pa dolžnosti tudi zaradi tega izpolnjevati, ker se иначе kaznujemo.

Mnogo je namreč takih dolžnosti, za katerih kršitev je postavljena, kakor sem že omenil, kazen. Zakaj človeška narava je slaba in bolj nagnjena k hudemu nego k dobremu. Zavoljo tega bi se marsikdo rad udajal malomarnosti, lenobi ter brezbriznosti in ne bi hotel izpolnjevati svojih dolžnosti, ko bi ne bilo določenih kazni za tiste, ki jih nočejo izpolnjevati.

d. Izpolnjevanje dolžnosti pa je za nas tudi zelo *koristno*. Že iz tega samopašnega razloga jih moramo izpolnjevati. Hrepenenje po lastni sreči, po lastnem blagostanju ni samo ležeče v človeški naravi, ampak je naravnoč pravica poedinega človeka. Zato smo vsi več ali manj sebični ter skušamo in želimo biti srečni. Do sreče pa nas izvestno vodi zvesto izpolnjevanje dolžnosti. Kdor namreč prav, marljivo in vestno izpolnjuje svoje dolžnosti, ta lahko premaguje vse življenske težkoče, si morda celo pridobi premoženja, izvestno pa si gradi na temelju zadovoljnosti pravo srečo, kolikršno je sploh možno doseči na tem svetu. Kajti poleg materialne sreče, to je tiste, ki leži v dobrih dohodkih, v imetju in dobičku, si pridobivamo z zvestim izpolnjevanjem dolžnosti še tisto vzvišeno duševno srečo, ki jo daje dušni mir, dušno zadovoljstvo in mirna vest, ki jo daje dobro, pošteno ime, čislanost in lep ugled pri ljudeh. Nič ne more v nas zbudjati tistega sladkega čuvstva

zadovoljnosti v taki meri, kakor verno in zvesto izpolnjevanje dolžnosti in ne morem si misliti bolj blaženega čuta, nego če morem in smem zvečer leči k počitku s sladko zavestjo: „Glej, danes si zopet izpolnil vse svoje dolžnosti.“

e. Kako pa je s tistimi, ki ne poznajo svojih dolžnosti, ali če jih poznajo, jih nočejo izpolnjevati? Izkušnje in življenje nas uče, da trpe taki ljudje *mnogo škode*, da so krivi svoje *lastne nesreče*, da se često materialno in duševno popolnoma uničujejo.

Kdor ne izpolnjuje svojih stanovskih dolžnosti, bodisi da je v javni, bodisi da je v zasebni službi, bodisi da je sam svoj gospod, ta si sam silno škoduje. Če n. pr. zdravnik ni vesten v izpolnjevanju svojih dolžnosti, ga bolniki zapuščajo ter ne iščejo več pri njem pomoči; pride ob dober glas, ker začenjajo praviti o njem, da noče v sili rad postreči in pomagati. Iz tega izvirajo zanj manjši dohodki, ki naposled celo lahko čisto usahnejo. Preziranje stanovskih dolžnosti mu torej dela veliko škodo. Če trgovec prodaja slabo blago za drag denar, polagoma izgubi svoje odjemalce in trpi škodo: trgovina mu nazaduje. Če kmet ne obdeluje marljivo polja, ampak rajši pohajkuje ali pijančuje, pojde njegovo gospodarstvo kmalu rakovo pot in njegova kmetija lahko pride na boben. To velja za vsakega rokodelca, za vsakega delavca, sploh za vsakogar, ki mora sam skrbeti za svoj kruh. „Kakršno delo, takšno plačilo“ pravi star pregovor.

Marsikdo je že izgubil lepo, dobro službo, ker ni hotel vestno izpolnjevati svojih dolžnosti, marsikdo je že prišel ob lep dobiček, celo ob premoženje po zanemarjanju svojih dolžnosti. Takega človeka pa tudi ljudje nehajo spoštovati ter se ga izogibljejo, kar je velika duševna izguba. Ali ni že ta materialna ali duševna škoda zadosten razlog za izpolnjevanje dolžnosti?

f. Toda navedimo še dva! Dolžnosti nam je namreč izpolnjevati tudi zaradi tega, *ker se tako povzdiguje naša npravstvenost in krepí naš značaj*. V tem neprestanem boju, ki ga mora človek bojevati za svoj obstanek, za ohranitev svoje npravstvenosti, se čisti njegovo mišljenje, se blažijo njegovi nazori ter jači njegova volja; kajti težko je, izpolnjevati vse dolžnosti in zato je treba premagovanja in duševnega boja. Čim večkrat pa kdo zmaga v tem boju, tem krepkejšega in močnejšega se čuti za nadaljnji boj, za nadaljnje izpolnjevanje dolžnosti. Zaradi tega laže ostane plemenit in pošten tisti, ki mu je prenašati razne življenske težave, ki se mu je boriti za življenski obstoj in za ohranitev npravstvenosti, nego tisti, ki mu tega boja ni treba in ki ne pride mnogokrat v izkušnjave; ta-le pri prvi priložnosti podleže v takem boju in takim izkušnjavam.

g. Dolžnosti moramo naposled izpolnjevati tudi zaradi tega, *ker tako delujemo za bližnjika, za narod, za človeštvo*.

Znanost in umetnost, omika in kultura človeška so le zategadelj napredovale, ker so živeli v raznih časih in dobah mnogi ljudje, ki so se prav zavedali svojih dolžnosti ter jih navdušeno izpolnjevali, zlasti tiste najvišje

in najplemenitejše, ki smo jih gori imenovali prav človeške, četudi sami šestokrat od tega izpolnjevanja niso imeli nobenega dobička, nobene koristi.

Saj tako dosegamo višek značajnosti, višek prave npravstvenosti, če ne izpolnjujemo svojih dolžnosti zato, ker bi sicer trpeli kazen; če jih ne izpolnjujemo radi tega, ker imamo korist od njih izpolnjevanja; če jih tudi ne izpolnjujemo zaradi ljudi, da bi nas ti hvalili, povzdigovali ter častili; ampak če jih izpolnjujemo zgolj zategadelj, ker poznamo njih etiško vrednost, ker smo prepričani, da dolžnosti morajo biti, da je od njih izpolnjevanja zavisen obstanek in napredek vsega človeštva. Kadar smo dosegli v svojem etiškem naziranju in v svojem npravstvenem razvoju stališče, da lahko porečemo: Vse, kar je zame istinita dolžnost in kar sem spoznal za svojo dolžnost, moram izpolnjevati brezpogojno, brezuvetno in brez obotavljanja, le takrat stojimo na edino pravem, npravstveno popolnem stališču, le takrat izpolnjujemo dolžnosti *s prosto voljo*.

h. Ali moramo torej izpolnjevati tudi tiste višje, tiste prav človeške dolžnosti, ki sem jih gori omenil na četrtem mestu? Izvestno jih moramo. Če so tudi te dolžnosti tako vzvišene, da zanje ne veljajo nobene posvetne kazni, da te-le zanje sploh niso postavljene, ker se nihče ne sme in ne more siliti, da jih izpolnjuje: so vendar dolžnosti, in ker so dolžnosti in še tako imenitne, smo zavezani, da jih izpolnjujemo, če le moremo, ako nam je marsikrat tudi težko, jih izvrševati. Moramo pa jih izpolnjevati prav zavoljo tega, ker smo, kakor sem že prej omenil, ljudje, ker nam mora biti mar naše človeške vrednosti, ker moramo hrepeneti po vzvišenem smotru in se ne smemo pogrezati v nižine nevrednosti in brezmejne samopašnosti, v kateri se ne razločujemo od živali. Kdor hoče svojo nalogo *kot človek* dobro in prav vršiti, si mora najprej biti v svesti, da ni sam zase na svetu, ampak da živi tudi za vse človeštvo, čigar član je; da mora pomagati sočloveku, sobratu; da mora delovati za povzdigo in blagost vsega človeštva in takim potem postati njega vreden član. Kdor te svoje dolžnosti ne spoznava in ne priznava, ta sploh ni vreden, da je človek; le kdor se zaveda teh prav človeških dolžnosti, kdor jih pozna in zvesto in s prepričanjem izvršuje: ta zasluži, kakor sem že trdil, ime pravega in celega človeka.

Opomniti pa mi je pri tej priliki, da moramo *poznati* svoje dolžnosti, če jih hočemo vestno izpolnjevati. A to ni posebno težko. Že vest sama nas natanko uči, je li to in ono naša dolžnost ali ni; uče nas pa tudi starši, vzgojitelji, učitelji; učita nas izkušnja in življenje; uči nas cerkev; uče nas javne oblasti in javni zakoni, predpisi in razne naredbe. Treba je samo, da se pobrigamo za svoje dolžnosti, da ne živimo kakor ljuba žival, kateri je le mar njenih nagonov in poželjenj.

Često si tudi marsikdo naprti dolžnosti, katerih bi mu ne bilo treba. Marsikrat se n. pr. kdo da voliti v odbor kakega društva ali v kak javen zastop. S tem prevzame posebne dolžnosti: skrbeti mora za povzdigo, za ugled

in za napredek dotičnega društva, dotičnega zastopstva ter izpolnjevati razne predpise, tikajoče se tega novega dolžnostnega kroga. Ni mu sicer bilo treba prevzeti tistega častnega mesta in si z njim naprtiti novih dolžnosti, toda kakor hitro in ker jih je prevzel, jih tudi mora izpolnjevati, ako mu je mar njegovega ugleda in njegove časti.

Toda žalibog moram priznavati, da je dandanašnji toliko ljudi, ki niti ne poznajo svojih navadnih dolžnosti, kam li te pravkar navedene, ali če jih poznajo, jih nočejo izpolnjevati. Ne poznajo dolžnosti ni proti Bogu ni proti oblastim ni proti bližnjiku ni proti samemu sebi ni proti človeštvu sploh. Odtod pa izvira toliko uboštva in bede, toliko nezadovoljnosti in nestrpnosti, toliko preprirov in sovraštev, toliko nezgod in nesreč, toliko hudobij in zločinstev!

II.

O gojenju čuvstva za dolžnosti.

Spoznali smo, da ni človeka brez dolžnosti, da je dolžnostni krog za vsakogar jako obsežen, da so dolžnosti mnogovrstne in mnogoštevilne, da mora vsakdo svoje dolžnosti izpolnjevati, če hoče biti vreden član človeške družbe, da je zvesto izpolnjevanje dolžnosti izvir blagostanja in sreče. Zategadelj pa je tudi vseh staršev in vseh vzgojiteljev najvišja dolžnost, da razumno, pre-mišljeno, marljivo in vztrajno zbujejo in gojijo v svojih otrocih in gojencih *čuvstvo za dolžnosti*. Vzgoja mora mladega človeka dovesti tako daleč, da mu izpolnjevanje dolžnosti ni več težko delo, ki ga izvršuje površno in malomarno; da mu ni neprijetno breme, ki ga nosi nejevoljen in prisiljen; da dolžnosti ne zanemarija lahkomišelnost, ampak da jih izpolnjuje rad in vesel in da vztraja pri tem izpolnjevanju, ker je prepričan, da tako dela na korist i sebi i vsemu človeštvu.

Kako nam je torej postopati, da dovedemo otroke ali gojence do tega lahkega in vztrajnega izpolnjevanja dolžnosti?

Premišlujmo v ta namen naslednje nasvete, ki se mi zde vredni uvaževanja!

1. Navajajte rano svoje otroke izpolnjevanja dolžnosti!

Navaja spada med tista vzgojna sredstva, ki se najlaže in najčešče rabijo; saj se celo nespametna žival temu ali onemu privadi. Dušeslovje in izkušnja nas namreč učita, da tem laže in rajši kaj storimo, čim večkrat smo storili. Odtod prihaja pregovor: Navada železna srajca. Težko se je torej tega odvaditi, čemur smo se privadili. Navadno ima ta rek slab pomen; sicer pa ga lahko rabimo tudi v dobrem zmyslu: če smo se navadili kreposti, so nam ljube in ni nam težko njih izvrševanje. Bolj ko smo se torej navadili izpolnjevanja dolžnosti, rajši in laže jih izpolnjujemo. Zategadelj je treba, da se že otročiček tega navadi: *začnite otroke zarana navajati, da izpolnjujejo svoje*

dolžnosti; kajti tudi že majhni otroci imajo dolžnosti, če jih tudi še ne umejo, četudi ne vedo, kaj je dolžnost. Toda polagoma jih začno spoznavati, če jih starši prav uče in vzgajajo. Kmalu namreč uvidijo, da je to njihova dolžnost, kar starši zapovedujejo ali prepovedujejo. *Otroci naj se torej seznanijo s pojmom in z obsegom dolžnosti.*

2. Spoznavajte dolžnosti!

Ako hočete svoje otroke, oziroma gojence učiti, katere dolžnosti jim je izpolnjevati, morate najprej sami dobro poznati obseg njihovih dolžnosti. Zato morate o tem često premišljevati in skrbeti, da spoznavate te dolžnosti in jih ne prezirate. Dolžnosti otrok, ki jih imajo do vas, sicer poznate, poznate tudi tiste, ki jih imajo do Boga in do bližnjika, če se tudi često premalo brigate zanje. Izvestno slabo pa poznate dolžnosti svojih otrok do šole in učiteljev. Da se o teh poučite, hodite popraševati o njih ravnatelja in profesorje; prihajajte marljivo k roditeljskim sestankom, pri katerih se razpravlja o takih vprašanjih; proučujte naposled prav vestno in natanko *disciplinarni red*, ki obsega vse predpise, ozirajoče se na učence naše srednje šole! V tem redu se govori: *a.* o verskih vajah, *b.* o vedenju v šoli, *c.* o šolskih zamudah, *č.* o vedenju zunaj šole, *d.* o šolskih kaznih. V vsakem teh poglavij je več odstavkov, ki natanko določujejo, kaj je učencu dovoljeno, kaj ne; kaj mora izpolnjevati, kaj opuščati; kako se mora vesti v šoli, kako zunaj šole; kako proti profesorjem, kako proti součencem; sploh vse njegove dolžnosti do šole, ki jih ni malo, so tam zapisane. Ta disciplinarni red morajo natanko poznati kakor učenci sami tako tudi njih starši ali vzgojitelji, oziroma namestniki. Ali kaj navadno opazujemo? Marsikateri oče in marsikatera mati in še marsikdo drug, ki mu je izročena skrb za srednješolsko mladino, ne pozna teh predpisov. Morda jih je pogledal od zunaj, ko mu jih je učenec predložil v podpis, morda celo prelistal, a poglobil se ni v njih vsebino. Prosim vas torej pri tej priložnosti, nabavite si ta disciplinarni red, če ga še nimate, in ga proučujte, da si boste v svesti vseh šolskih dolžnosti svojih otrok ali gojencev.

Razen tega pa rabite besedo „dolžnost“ pri svojem vzgojnem delu vsak dan ne samo po enkrat, ampak po večkrat. Učenec naj jo sliši vsak dan, in sicer čestokrat, da se je jame zavedati. Večkrat ko jo sliši, bolj se obrača njegova pozornost nanjo: začne o njej premišljevati, preudarjajoč, da mora za to besedo tičati kaj posebnega, pomembnega, ker tolikokrat bije na njegova ušesa. Pravite mu torej približno tako-le: „Zjutraj zgodaj vstajati, je koristno, torej je to tvoja dolžnost. Kadar si se oblekel, je tvoja dolžnost, da Boga zahvališ, da te je obvaroval čez noč. Nato je tvoja dolžnost, da želiš staršem ali vzgojiteljem ‚dobro jutro‘ ter se pripravljáš za šolo, ponavlja je to, kar si se učil prejšnji dan. Kadar si zajtrkoval in se je približal čas odhoda v šolo, pospravi vse svoje reči, poglej, če imaš vse s seboj,

česar potrebuješ, ter premisli, kaj boste delali v šoli, da ničesar ne pozabiš doma; kajti to je tvoja dolžnost. Prav tako je tvoja dolžnost, da pojdeš o pravem času v šolo, da se na poti v šolo vedeš mirno, spodobno, vljudno in pošteno. V šolo prišedši, bodi miren in ne razsajaj, a med poukom pazljivo poslušaj nauke; zakaj to je tvoja dolžnost. Tudi moraš gospode profesorje spoštovati, jih lepo pozdravljati in ubogati, saj veš, da je to tvoja dolžnost . . .“

Tako naj bi vzgojitelj postopal ves dan do večera! Zvečer naj bi pa učenci dajali račun o svojem podnevnem delovanju ter se svojim roditeljem ali vzgojiteljem takorekoč izpovedavali o izpolnjevanju svojih dolžnosti. Ti-le naj bi jih izpraševali o raznih dolžnostih, oni pa naj bi odgovarjali, so jih li izpolnjevali. Zlasti naj pravijo, ali so se vestno, marljivo in dobro pripravljali za šolski pouk prihodnjega dne ter napisali vse svoje naloge. Ta vsakdanja kontrola je neizogibno potrebna, da se učenci navadijo misliti na svoje vsakdanje šolske dolžnosti in da ne postajajo brezbrizni in lahkomiselni. Naravno je, da le tedaj dosega svoj namen, če so otroci resnicoljubni in ne lažejo. Toda o tem vprašanju mi tu zdaj ni govoriti.

3. Dajajte otrokom dober zgled!

Dober zgled je kakor sploh izmed najboljših in najizvrstnejših vzgojnih sredstev, tako zlasti blagodejno učinkuje na izpolnjevanje dolžnosti.

Saj že sam pregovor pravi: Besede mičejo, zgledi vlečejo. Nauki so dobri, zgledi so boljši; kazni so dobre, zgledi so boljši, ukazi so dobri, zgledi so boljši. Vzgledno, dobro, lepo in blago življenje je večjega in trajnejšega učinka nego najsijajnejša propoved. Koliko vzvišenih zgledov o krepostnem, blagem, posnemanja vrednem življenju daje učencem posvetna in cerkvena zgodovina! Koliko jih daje ves ostali pouk! Koliko jih dobivajo v javnem in zasebnem življenju! — *A tudi domača hiša bi tu ne smela zaostajati*, ona bi marveč morala biti prva, ki naj bi izpodbujala otroke z dobrim in lepim zgledom na izpolnjevanje dolžnosti.

V zgodovini n. pr. čitajo učenci o Sokratu, da je bil vzor v izpolnjevanju dolžnosti, zlasti tistih prav človeških. Tako je rešil svojega učenca Alkibiada iz smrtne nevarnosti v bitki pri Potideji leta 432. pred Kristusom ter ga zanesel iz boja v varno zavetje, za kar je bil odlikovan z meščansko krono, danes bi rekli, z redom „železne krone“. V nesrečni bitki pri Deliju je Ksenofontu rešil življenje. Mladino je učil lepega, vzornega življenja ter naposled junaško umrl za svoje prepričanje. — Kako mora vojak žrtvovati celó življenje za izpolnjevanje dolžnosti, jih uči tisti vojak stražnik v Pompejih, ki je pred več ko 1800 leti hrabro umrl na svojem stražišču, ko je začel Vezuv ogenj bljuvati. Drugi so mogli bežati in marsikdo si je tako rešil življenje, on pa je moral ostati na svojem mestu — to je bila njegova vojaška dolžnost — in je tako našel smrt v dimu in pepelu.

V jezikovnem nemškem pouku čitajo Bürgerjevo balado „Das Lied vom braven Mann“. Tu se jim pripoveduje, kako je leta 1776. reka Adiža s svojim ledom razrušila most, ki je na njem stala mitarjeva kočica. Samo tisti steber, ki je nosil hišico, je še stal sredi razburkanih valov in strašnih ledenih plošč, ki so butale obenj. Nihče si ni upal rešiti ubogega mitarja, njega žene in otročičev, tudi tedaj ne, ko je prijezdil neki grof ter obljubil rešilcu mošnjo cekinov. Naposled pride preprost kmetič ter z občudovanja vrednim pogumom, tvegajoč se življenja, reši obupno rodbino mitarjevo. A ko ga vsi slave kot junaka in rešitelja in mu grof ponudi obljubljeni zlati darilo, se obrne rekoč: „Nisem za denar rešil mitarja in njegovih ljubljencev, ampak ker je to bila moja krščanska dolžnost. Dajte denar tej ubogi rodbini!“ Rekši te besede, je izginil v množici.

O tem plemenitem kmetiču veljajo besede angleškega pisatelja E. Smilesa, ki pravi: Ne tisti mož, ki daruje svoj denar, je pravi dobrotnik svojega rodu, marveč tisti, ki daruje samega sebe. Moža, ki daruje svoj denar, javno pove-ličujejo, moža, ki daruje svoj čas, svojo moč, svojo dušo, ljubijo.

Kolikokrat se učencev pozornost obrača na našega presvetlega cesarja, ki še zdaj kot skoraj osemdesetleten starček vzorno izpolnjuje svoje dolžnosti.

Najlepši zgled za izpolnjevanje dolžnosti pa jim daje Kristus sam, ki je bil Očetu pokoren do smrti. Toda bolj nego čitani zgledi in bolj nego oni, o katerih se jim pripoveduje, vplivajo tisti, ki jih sami opazujejo.

V vsakdanjem življenju lahko čestokrat vidijo čine, ki so posledica storjenih dolžnosti. Kolikokrat reši plemenit človek koga strašne smrti! Kolikokrat žrtvuje kdo samega sebe vseobči koristi! — Bil je mož, ki je velik del svojega življenja posvečeval človekoljubnim delom. Zlasti je rad posečal uboge bolnike, tudi take, ki so bili bolni za nalezljivimi in nevarnimi boleznimi, ter jih tolažil in jim pomagal, kolikor je mogel. Ko so ga prijatelji opominjali, da naj ne hodi med te bolnike, ker lahko sam oboli, jim je dejal: „Med družabne dolžnosti spada tudi dolžnost, pomagati bolnikom in ubožkom ter jih tolažiti; ker pa sem človek in se zavedam svoje človeške vrednosti, je moja dolžnost, da hodim tolažit bolnikov in jim pomagat.“

Nekdo je rešil s svojo nesebično pogumnostjo iz ljubezni do človeštva čisto neznanega človeka strašne smrti v ognju. Nihče si ni upal v gorečo hišo, on pa je skočil vanjo vkljub smrtni nevarnosti ter prinesel onemoglega starčka na svojih ramah iz plamenov. Ko so ga vsi hvalili ter občudovali, je rekel preprosto: „Ne zaslužim nobene hvale in nobene odlike, storil sem le svojo dolžnost.“ Tako visoko je cenil ta mož dolžnosti proti svojemu bližnjiku.

Kolikokrat morata zdravnik in duhovnik po dne in po noči biti pripravljena, da pohitita k bolniku, oni-le, da pomaga njegovemu telesu, ta-le, da ozdravi njegovo dušo. Ne smeta se zbiti dolgega pota, ne hudega vremena, ne temne noči. Iti morata, to je njuna dolžnost.

Dalje učenci tudi v šoli opazujejo, da morajo vsi učitelji svoje težke stanovske dolžnosti do pičice izpolnjevati. Ali je morda kdo izmed vas, cenjeni starši, oziroma njih zastopniki, že natančneje premišljeval, kako je naporno delovanje učiteljev, kako žrtvujejo šoli in učencem vse svoje najboljše duševne moči?

Kadar ura odbije in pozvoni, mora učitelj stopiti v razred: mora torej biti jako natančen in točen. Nato mu je vso uro neprenehoma duševno delati, in sicer prav naporno: mora strogo paziti na red in disciplino, ker brez nje ni uspešnega pouka; mora zastavljati premišljena vprašanja ter paziti na vsako besedo, na vsak odgovor učencev, da lahko popravlja ali daje popravljati, kar ni prav; mora zbuhati med učenci zanimanje za pouk, jih privajati do samodelavnosti, do skupnega sodelovanja; sploh mora uvaževati vse tisto, kar spada k njegovim metodiško-poučevalnim sredstvom. Že po prvi uri se čuti utrujenega, a delati mora naprej še drugo in še tretjo, večkrat celo tudi četrto uro. So pa celò dnevi, ko mu je poučevati pet do šest ur. A s tem poukom je storil šele en del svojih stanovskih dolžnosti. Zunaj šolskega pouka še ga čaka marsikatero drugo šolsko delo. Vsak dan se mora skrbno pripravljati na pouk prihodnjega dne: izbrati, urediti, razdeliti, ponoviti mu je učno stvarino ter premisliti, kako jo drugi dan najboljše poda; priskrbeti si mora učnih pripomočkov, nazoril in drugih za dobro in jasno razlaganje potrebnih reči. Nadalje mu je pregledovati in popravljati pismene naloge učencev, hoditi k predpisanim konferencam, učence v šolskih odmorih in pri verskih vajah nadzorovati, staršem in njih namestnikom dajati pojasnila o napredku in vedenju učencev, pisati konferenčne in druge zapisnike, izpričevala in kataloge in opravljati zlasti kot varuhu kabinetov in knjižnic ter kot razredniku še marsikatero druge posle.

Učenec torej dobiva v šoli marsikatero izpodbudo za izpolnjevanje dolžnosti: v raznih učnih urah po izvrstnih zgledih, o katerih čita in sliši učitelja govoriti, pa tudi neposredno po učitelju samem, po njegovem vestnem šolskem delovanju. Življenje mu tudi daje mnogo lepih zgledov, in če se tem zgledom še pridružuje domača hiša s svojim zglednim postopanjem, ni se bati, da bi vsi ti vplivi bili zaman, marveč pričakovati je z največjo gotovostjo, da se bode tudi pri njem uresničil že gori navedeni rek: Besede mičejo, zgledi vlečejo.

Skrbite torej, da boste i vi z dobrim zgledom navduševali svoje otroke ali gojence za zvesto in vztrajno izpolnjevanje dolžnosti!

Ako učenec doma opazuje, da starši ali njih namestniki ter vzgojitelji prav vestno in zvesto opravljajo svoje stanovske in druge dolžnosti, jih začne tudi sam posnemati. Otrok vidi vsak dan na lastne oči, da hodi oče na delo in se trudi ves dan za svojo družino, bodisi da je obrtnik, rokodellec ali delavec, bodisi da je uradnik, učitelj ali zdravnik, bodisi da je trgovec ali prodajalec; vidi, da mati doma pridno dela, v hiši vzdržuje red, skrbi za

snago, hrano itd., opazuje, da skrbita obadva za blagostanje svojih otrok; spoznava, da zvesto izpolnjujeta svoje verske in še druge dolžnosti: kako bi ne učinkoval ta lepi zgled na njegovo dovzetno dušo v najboljšem pogledu, kako bi ne zbujal v njej čustva za izpolnjevanje dolžnosti? Ako se učenec pri takih zgledih ne nauči spoznavati in ljubiti dolžnosti ter si prizadevati, da jih zvesto izpolnjuje, potem se jih tudi pozneje nikoli več ne nauči v življenju.

4. Bodite dosledni v ukazovanju!

Bodite *dosledni* v zahtevi, da otroci morajo izpolnjevati svoje dolžnosti! Kar ste spoznali za njihovo dolžnost, to tudi dosledno zahtevajte! Ni prav, če se danes pobrigate za njihove dolžnosti, jutri vam jih ni mar; če jim danes dovolite, kar ste jim včeraj prepovedali, jutri jim pa prepoveste, kar ste jim danes dovolili. Kdor tako postopa, je nedosleden v svojem postopanju, *nedoslednost vzgojiteljeva pa je velika nevarnost za gojenca*. Če n. pr. danes od otroka zahtevam: Pospravi svoje knjige, zvezke in druge reči, preden pojdeš v šolo, preden pojdeš na izprehod, preden pojdeš spat, jutri pa opustim to zahtevo ali morda celo sam pospravim, kar je otrok pustil v neredu: sem že grešil proti važnemu načelu doslednosti in sploh proti pravi vzgoji. Ako pa to ponovim ali celo večkrat storim, se kmalu pokažejo slabe posledice: otrok mojega ukaza ne smatra več za resnega in pospravljanja ne za svojo dolžnost in jo tem večkrat zanemari, čim večkrat sem jaz nedosleden.

Treba je torej vztrajne doslednosti, ki je izmed najimunitnejših kreposti vsakega vzgojitelja. Doslednost pa obenem tudi pripravlja na čvrsto voljo, ki o njej zdaj nadaljujem svoje nasvete.

5. Vzgajajte v otrocih krepko voljo!

Pot dolžnosti je često trnjeva pot: velike težave je treba premagovati ter svoja ušesa in svoje oči zapirati proti mnenju, očitaniu ali zapeljivosti sveta in zatajevati svoja poželenja.

Kolikokrat pridejo naše dolžnosti v navzkrižje z našim čuvstvovanjem in poželenjem, z našimi nagnjenji in strastmi ter z raznovrstnimi življenskimi položaji. Kolikokrat se bori v nas dobra volja in naše čuvstvo za dolžnosti, ki zahteva od nas, da izpolnimo neko določeno dolžnost, z drugim močnejšim čuvstvom, ki nas zapeljuje, da naj je ne izpolnimo. Takih borb je vse polno človeško življenje: vsak dan jih lahko pri sebi opazujemo in pri drugih, vsak dan lahko čitamo o njih, življenje velikih mož in ženâ, mučenicov in svetnikov nam svedoči o njih.

Znana je povest o sodniku, ki je moral svojega lastnega sina obsoditi v težko ječo. Kako je pač trpela njegova duša, kako se je borila očetova ljubezen z dolžnostjo sodnikovo v eni in isti osebi, ko je vodil pravdo in naposled izrekel sodbo! Lahko bi bil rešil svojega sina, toda pregrešil bi se

bil proti svoji vesti ter svoji sodnijski dolžnosti; rajši se je torej po težkem boju odločil, da zadosti čuvstvu pravicoljubnosti, izpolni svojo dolžnost ter ostane poštenjak.

Nekoč sem čital povest o ubogem starčku, ki je poznega, mrzlega, deževnega jesenskega dne šepal slabo oblečen in lačen po ulicah večjega mesta. Zdaj pa zdaj je potegnil nekaj v papir zavitega iz žepa, obstal, pogledal, zopet vtaknil v žep ter šepal dalje. Zdajci zagleda na gostilni napis: Tukaj se dobiva za 50 h topla večerja in prenočišče. On, siromak ni imel hišice, kjer bi prenočil, in lačen je bil, tako lačen. Zopet je potegnil zavitek iz žepa, ga pogledal, milo pogledal tudi na tisti napis, zmajal z glavo ter težko se opiraje na palico, šental dalje, dokler ni dospel do policijske stražnice. „Česa iščete tako pozno tukaj?“ se je zadril uradnik nad ubogim starčkom, „blato in mokroto mi nosite v sobo.“ — „Oprostite, gospod,“ je odgovoril, položivši na mizo oni zavitek, ki je v njem bilo 50 h. „Ta denar sem našel, vest mi ni dala miru, moral sem ga semkaj zanesti, ker ne poznam tistega, ki ga je izgubil.“ „Čemu me motite v tem slabem vremenu in tem poznem času?“ se je nad njim obregnul uradnik. „Ali ne bi bilo časa dovolj za te ničeve vinarje, ko bi jih bili prinesli jutri ali pri lepšem vremenu?“ — Na to ga jame izpraševati, kdo in odkod da je, in ko spozna, da je lačen siromak brez strehe, ga povrhu še da zapreti. Taka je bila ubožčku plača za njegovo tanko vest in rahlo čuvstvanje, njemu, ki se je, gredoč na policijo, bojeval s seboj, ne bi li obdržal onih 50 h, zlasti takrat, ko je stal pri oni gostilni, ki bi v njej lahko bil dobil za ta denar toplo večerjo in prenočišče.

Ta siromak je imel trdno voljo, je premagal izkušnjava in izpolnil svojo dolžnost, toda koliko je takih, ki je nimajo, ki v takem slučaju omagajo ter pozabijo, kaj je njihova dolžnost, in često celo zagreše hudodelstvo!

Popolno izvrševanje dolžnosti je torej le tistemu mogoče, ki mu je čvrsta, krepka, nepremagljiva volja. Jasno je pri tem, da mora naša volja biti obrnjena proti dobremu in blagemu: le takrat je prava, koristna in blagosna. Volja, obrnjena proti slabemu, ni nič vredna, bodi še tako močna in jaka.

Zgodovina in vsakdanje življenje nas uči, koliko hudobnega lahko počenjajo ljudje, katerih volja je močna, toda nagnjena k slabemu; uči pa nas tudi, kako plodonosno in plemenito je delovanje tistih, ki s svojo krepko voljo hrepene po lepem, blagem in dobrem, ki s svojo močno voljo združujejo blago srce. Mož krepke volje in blagih ciljev ter namenov sam lahko izpolnjuje vse dolžnosti, pa tudi druge vnema in pridobiva zanje. S svojo močno in izrazito osebnostjo vlada v svojem krogu ter navdušuje svoje prijatelje in sodruge za blage namene in plemenita dejanja.

Kakšni pa so brezvoljni omahovalci? Zdaj se obračajo sem, zdaj tja, kamor jih veter nagiblje. Zdaj bi radi to storili, kar je prav, kar je njihova dolžnost, zdaj jim je zopet odveč, jim preseda. Zdaj poslušajo tega, zdaj onega

nimajo volje, niti da bi storili kaj dobrega, niti da bi zagrešili kaj posebno hudega. Brez značaja so, brez prave volje. Žalibog da je večina ljudi takih: to so tisti, ki se ne brigajo za nič, ki jim ni mar ne dobrega ne hudega, ki so mlačni in nemarni, ki so slabi ter se dado vladati, ki so tnalno za kladivo krepke volje.

Pravim torej dalje: *Obračajte voljo svojih otrok, oziroma gojencev neprestano na dobro, blago stran, krepite jo v plemenitih dejanjih ter jih vzgajajte v korenite, blage značaje!*

Iz krepke, k dobremu obrnjene volje se porodi ter zraste pravi *pogum*. Poguma pa je treba za težka, velika dejanja. Kar je velikega na svetu, vse je dosegel in dovršil pogum: vse velike iznajdbe, vsa odkritja deželá in tudi velike države so posledica poguma; velike pravice so se izvojevale s pogumom; za vsako zmago, naj je bila pridobljena s telesom, naj z uma svetlim mečem, naj z blagostjo srca, je bilo treba krepke volje in poguma.

Pogumnih src zlasti potrebujemo za izvrševanje tistih dolžnosti, ki so najtežje, kadar se je treba bojevati za svoje prepričanje in morda celo žrtvovati svoje življenje za svojo navdušenost, za svojo visoko dolžnost. Najlepši dokaz takega poguma, ki umrje za svoj vzor in za to, kar smatra za svojo dolžnost, so vsi mučeniki.

Znana je morda povest o tistem puščavniku, ki je okoli leta 400. po Kristusu daroval svoje življenje, da bi odpravil krute gladiatorske boje.

Pri starih Rimljanih so namreč bile več sto let v navadi bojne igre, ki so se izvajale v takozvanih amfiteatrih, kjer so se ljudje bojevali z divjimi zvermi, pa tudi med seboj. Za preganjanja kristjanov so te-le metali divjim zverinam, da so jih raztrgavale. Sicer pa so se obrazovali in vežbali posebni bojniki, ki so nastopali v omenjenih glediščih. Zvali so jih gladiatorje. Največje tako gledišče je bil v Rimu takozvani kolisej, kjer je lahko sedelo ter gledalo nad 80.000 ljudi. Kadar so se uprizarjale te igre, je drlo vse v kolisej: možje, žene, otroci, da bi se naslajali na teh krvavih igrokazih. Navadno ljudstvo in plemenitaši, državni uradniki ter najvišji dostojanstveniki in celo cesar sam so se tamkaj zbirali, hrepeneč po teh igrah. Mimo cesarja idoči gladiatorji so ga vselej pozdravili rekoč: „V smrt gredoči te pozdravljajo.“ Igre so trajale pozno v noč, dokler ljudje niso bili pijani prelite krvi. Razume se, da so te krute igre kaj slabo vplivale na rimsko ljudstvo, da so množile njegovo sirovost, brezsrčnost in nemoralnost.

To je bolelo nekega starega puščavnika, ki je sklenil odpraviti te krvave boje, ako bi tudi moral dati svoje življenje za to idejo. Ko so torej zopet bile napovedane gladiatorske igre, je tudi on šel v kolisej. Že sta se bližali vrsti gladiatorjev, da bi začeli smrtonosni boj, ko skoči starček v areno med gladiatorje, jih proseč in roteč, naj opuste to krvavo igro, naj ne prelivajo človeške krvi. Toda gledajoče ljudstvo je zagnalo krik in hrup ter kričalo, naj starček odstopi, gladiatorji pa naj se jamejo bojevati. In res, gladiatorji

so starčka sunili na stran ter že vzdignili meče v boj. Starček pa se zopet postavi med vzdignjene meče in gladiatorjem zaukaže, naj nehajo in zapuste areno. Zdajci ljudstvo zbesni, zahtevajoč od bojevnikov, naj umore starčka, in ker se ta-le res noče umakniti, ga posekajo ter gredo čez njegovo truplo v boj.

Tako je ta puščavnik dal svoje življenje za svoje prepričanje o škodljivosti teh bojev. Njegova žrtev pa ni bila zaman. Ljudstvo je začelo premišljati ter občudovati moža, ki je žrtvoval svoje življenje, da bi mu odprl oči ter mu jasno pokazal krutost, ob kateri se je naslajalo. In zares, od istega dne v koliseju ni bilo več teh krvavih predstav; kajti cesar Honorij jih je odpravil leta 402. po Kristusu.

Komu ni znana povest o rimskem konzulu Regulu, ki je prav tako za svoje prepričanje dal svoje življenje?

Regul je bil poveljnik rimske vojske v boju s Kartažani ob severni obali Afrike. V začetku vojne je napredoval, naposled pa je bil vendar-le premagan in ujet. Kartažani so mu sicer obljubili, da ga izpuste, če pojde v Rim in tamkaj pregovori senat, da sklene mir s Kartažani, toda zahtevali so, da se zopet povrne v sužnost, če tega ne doseže. Regul jim obljubi, biti mož beseda ter hiti v Rim. Tamkaj pa pregovori senat, naj ne sklene miru, svetujoč to zaradi tega, ker je prepričan, da bi sklepanje miru Rimljanom bilo v škodo. Ker torej nič ne doseže, se vrne v Kartago, dasi ga prosi stara mati, prosijo žena in otroci, naj ostane, in dasi dobro ve, da pojde v smrt. — Tako visoko je cenil Regul dano besedo, tako je umeval on dolžnost, da moramo biti mož beseda. Zapustil je vse: domovino, mater, ženo, otroke, prijatelje in znance, samo da ne bi prelomil storjene obljube, ter je naposled daroval svoje življenje za domovino. Naš pesnik Stritar je uporabil to zgodovinsko snov za dramatski prizor, v katerem pravi Regul:

„Gorje narodu, ako neomajni
zakoni večni ne stoje mu več.
Igrače so nesmrtni mu resnice.
Ako beseda več, jeklena vez
možem, narodom dana, ne velja,
kaj stalno je? Česa se je držati?“

In rimskemu ljudstvu svetuje odhajajoč:

„Ne kreni s prave poti nikedar,
resnica naj nad vse ti sveta bo;
z lažjo nikdar se ne sprijazni ti,
nevarna je, pogubna zveza njena,
krepost, moštvo Rimljanu naj velja,
pravica vodi te, in svet bo tvoj!“

Vzgajajte torej v svojih otrocih in gojencih močno voljo, dajajte tej volji blag smoter ter jo vodite do poguma! — Ne bodite predobri in omahljivi proti njim, ne ustrezite v slepi ljubezni vsaki njihovi želji!

Kako nespametno starši često postopajo v tem pogledu, za to naj navedem štiri primere iz šolskega življenja!

Prvi primer. Otroka nekoliko glava boli, rad bi doma ostal! Dobrosrčna mamica mu takoj ugodi, dasi še ni pravega vzroka. Življenje je težko ter zahteva celega moža. Moramo torej otroke v prvi mladosti navajati življenjskih težkoč in jim ne smemo takoj dajati olajšav. Ako ni važnega vzroka, otrok le pojdi v šolo! Glavobolja često izhaja od zatohle sobe, v kateri je otrok prespal vso noč, od pokvarjenega želodca in sličnih vzrokov ter kmalu premine, če otrok pride na čisti, sveži zrak. Oče in mati torej podpirata otrokovo mehkužnost in omahljivost in ne krepita njegove volje, če mu v takem slučaju dovolita ostati doma; tudi nimata jasnega pojma ni o svojih ni o otrokovih dolžnostih.

Glavobolja pa je lahko tudi začetek težke bolezni. To je treba preiskati. V tem slučaju naj otrok ostane doma in naj pride zdravnik, da ga natanko preišče.

Drugi primer. Huda zima je: zunaj vse belo in mrzlo, doma v postelji pa gorko. Treba je vstati ter iti v cerkev k službi božji, ki se začena ob 8. uri zjutraj. Toda dečku se ne ljubi, rajši bi doma ostal; zato poprosi starše, naj mu to dovolijo, češ da pojde ob 10. uri k maši. Tudi tukaj popustljivost ni na svojem mestu ter mnogo škoduje. Nič ne velja učenčev sklep, da hoče pozneje zadostiti svoji verski dolžnosti. Disciplinarni red predpisuje skupno službo božjo in to dolžnost je učencem izpolnjevati. To morajo starši, oziroma njih namestniki vedeti ter uvaževati.

Še hujsje je, če se otrok stori bolnega, da mu ni treba vstati ter iti v cerkev. Tu je zopet treba pozornosti ter previdnosti, da se spozna, je li otrok samo navidezno ali zares bolan.

Tretji primer. Deček za šolo ni dobro pripravljen ali mora delati v šoli iz predmeta, v katerem se čuti slabega, pismeno nalogo. Da bi se izognil nevarnosti nezadostnega uspeha, ostane doma, starši pa mu podpišejo izpričevalo, da je prejšnji dan zamudil pouk radi bolezni. Tu se je dogodila dvojna napaka ali bolje dvoji prestopok: dotičnik, ki je podpisal izpričevalo, se je pregrešil v dvojem pogledu: prvič ni storil svoje dolžnosti, ker učenca ni poslal v šolo, drugič mu je pomagal lagati. To ni malenkostna napaka, to je v vzgoji dalekosežna, težka pregreha, ki je mati hudih posledic. Če starši ali njih namestniki tako zanemarjajo svoje vzgojne dolžnosti; če otrokom dajajo potuho in jim celo pomagajo grešiti in opuščati dolžnosti: ni čuda, da otroci ne samo nimajo nobenega čuvstva za dolžnosti, ampak da se tudi pokvarjajo v moralnem pogledu.

Četrti primer. Doma obhajajo rodbinsko slavnost. Da se je lahko udeleži, se sinu dovoli, da sme en dan izostati iz šole. Drugi dan doma nadaljujejo to

veselico. Zdaj bi sicer bila dečkova dolžnost, da se vrne v šolo, ker je dobil dovoljenje le za en dan; a rad bi doma ostal ter še nadalje bil deležen splošne veselosti. Zato poprosi starše dovoljenja, ki mu ga dado v svoji preveliki ljubezni. Tako zakrivijo, da fant prestopi šolsko dovoljenje in se pregreši zoper šolski red. Umevno je, da se mu v šoli te zamujene ure ne morejo opravičiti. Starši pa zdaj tožijo, kako strogi, kako brezsrčni so profesorji, ki dečkom ne privoščijo veselja niti pri domači obiteljski slavnosti. Oj kratkovidni starši! Ali ne spoznajo, da tako podpirajo sinovo lahkomiselnost in omahljivost, da tako podkapajo njegovo krepko voljo, ki jo potrebuje za izvrševanje dolžnosti? Ko jih je sinko poprosil, da bi smel ostati doma, bi ga bili morali ljubeznivo zavrniti ter poučiti rekoč: „Glej, dragi, te prošnje ti ne moremo izpolniti. Za današnji dan nimaš dovoljenja niti od gospoda razrednika niti od gospoda ravnatelja. Zaradi tega je tvoja dolžnost, da se vrneš v šolo, mi starši nimamo nobene pravice, da bi ti dali dovoljenje, ki ga v šoli nisi dobil. S teboj vred bi se pregrešili zoper šolske predpise, kar se ne sme zgoditi. Šolska dolžnost je zdaj tvoja prva dolžnost. Brzdaj torej svoje poželenje, izpolni svojo dolžnost ter pojdi v šolo!“ Deček bi gotovo izprevidel, da je tako prav, kakor ga uče pametni starši, ter bi šel v šolo, če morda tudi nekoliko težkega srca; a njegovemu bodočemu značaju bi tako lepo, pravilno vzgojno postopanje neizmerno koristilo.

Nikar torej ne podpirajte, cenjeni starši in njih namestniki, svojih otrok in gojencev v zanemarjanju dolžnosti, ne dajajte jim potuhe, ne podpirajte njihove mehkužnosti, lahkomiselnosti ter malomarnosti, ampak s strogo doslednostjo skušajte krepiti njihovo voljo! Pravi, ugodni čas za vzgajanje dobre in krepke volje je mladost. Kakor moremo le mlado drevo pripogibati ter mu dajati obliko in mer, tako moremo le mlademu človeku učvrščati voljo ter njegovim dejanjem dajati pravo mer; starejšega človeka voditi ni več mogoče. Življenje zahteva dandanašnji celega, odločnega, značajnega moža s krepko, neodoljivo voljo, ki naj bi jo udejstvoval v raznih življenjskih položajih; zakaj volja sama še ne zadošča, treba je tudi delovanja.

6. Učite deco vztrajnega dela!

Neprecenljive vrednosti za nrvstveni obstoj in napredek človeštva je delo. Delo človeka ohranjuje zdravega, delo ga krepi, delo ga varuje izkušnjav, delo ga blaži in tolaži, delo mu je razvedrilo in zabava, delo ga tvori zadovoljnega in srečnega. Kar kdo doseže iz lastne moči ter z lastnim delom, to ga napolnjuje s tihim veseljem in z mirno zadovoljnostjo. Ta vzorni dušni položaj pa mu daje izpodbudo in moč za novo delovanje. Kdor se je učil neumorno in vztrajno delati, tudi ve, kako lahko mu je izpolnjevati dolžnosti; zakaj izpolnjevanje dolžnosti je tudi delo, za katero je treba volje in volje.

Nasproti pa vemo, da je začetek vseh pregreh lenoba. Prej omenjeni angleški pisatelj Smiles pravi, da je lenoba podobna rji, ki razjeda dušo in

telo, ki nam jemlje čednosti in kreposti. „Kdor ne dela, naj tudi ne je“, pravi narodna prislovica po vsej pravici, kajti tisti ne izpolnjuje svojih dolžnosti. Kdor ne dela, ne koristi ni sebi ni drugim. Zato pravi nemški pesnik Schiller: „Ein unnütz Leben ist ein früher Tod.“ (Brezkoristno življenje je rana smrt.)

Naš blagi Gregorčič pa svetuje mladini, stopajoči med svet:

„Ni praznik, predragi mi, naše življenje,
življenje naj bode ti delaven dan!
Od zore do mraka, rosan in potan
ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!
Ne plaši se znoja, ne straši se boja,
saj moško dejanje krepčuje moža,
a pokoj mu zdrave moči pokonča.
Dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!
Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan!
Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi,
a delo in trud ti nebo blagoslovi.“

Te besede naj bi si globoko vtisnili v spomin in srce! *Učite torej svojo deco resnega, vztrajnega dela, učite jo ljubiti delo in spoznovati neizmerno korist, ki jo imajo i v telesnem i v dušnem pogledu od marljivega dela.*

Zopet je šola najboljše vzgajališče čvrste volje in resnega vztrajnega delovanja. Učenec mora biti vsak dan pripravljen iz raznih predmetov; mora svoje misli zbirati, da zna dobro odgovarjati; mora pazljivo poslušati; sploh najmanj pol dneva mora vsak dan naporno duševno delati, a to delo mora še nadaljevati doma. Zraven tega mora svojo voljo brzdati ter jo pokarjati šolskim predpisom in zahtevam gospodov učiteljev.

7. Otroci naj se uče spoštovati avtoriteto!

Učite nadalje svoje otroke in gojence spoštovati *avtoriteto*, to je: učite jih čislati vse, kar je nad njimi, kar je više od njih, čemur se morajo vklanjati, čemur se morajo udajati, čemur morajo podrežati svojo voljo. To načelo je tolikega vzgojnega pomena, da vam ga ne morem zadosti toplo priporočati. *Spoštovanje avtoritete spada med prve dolžnosti vsakega človeka.*

Prva in najvišja avtoriteta je za vaše otroke — Bog, druga ste vi starši sami, tretja so vsi vzgojitelji ter učitelji, četrta javne oblasti, zakoni, predpisi, naredbe.

Vse to morajo učenci spoštovati, pred vsem tem morajo imeti — kakor pravimo — respekt, neki sveti strah, da se boje kršiti predpise, prestopati postave, prelamljati zakone, žaliti starše, vzgojitelje in učitelje ali se jim celo

zoperstavljeni. Kar ukazuje oče, kar mati; kar zapoveduje učitelj, kar vzgojitelj; kar zahtevajo razne javne oblasti ter njih predpisi, naredbe, zakoni: to mora biti za vsakega otroka nekaj tako svetega, da se mu zdi greh sama misel, da bi mogel proti ravnati.

A dandanašnji žalibog ni tega spoštovanja avtoritete in odtod prihaja toliko prestopkov pri naši mladini. Jaz sam se spominjam še prav dobro, s kakim svetim strahom sem hodil v šolo, kakor bi hodil v cerkev, kakšno spoštovanje sem imel do gospodov profesorjev in šolskih predpisov, kako sem do pičice ubogal doma in v šoli. Dandanes kaj stokrat prepovej učencu, in stokrat ti prestopi ukaz in še češče nego stokrat.

Ako pa se otroci ne nauče spoštovati avtoritete, je tudi kot odrasli ljudje ne bodo spoštovali. Poznam v Ljubljani pešpot, ki drži čez tujo last in je dovoljena le proti odpovedi. V začetku te poti stoji tabla s svarilom, da je pod kaznijo prepovedano, hoditi poleg poti po travniku. Pot je prej bila zagrajena z žico, toda vsako leto so ljudje, ki ne poznajo avtoritete in se ne brigajo za škodo, povzročeno drugim, potrgali žice, izruvali kole ter hodili ob poti po travniku. Javna oblast je kot posestnica sicer vsako leto dala iznova zagraditi pot, pa to ni nič pomagalo: pot se je vedno bolj širila, ker so ljudje teptali travo ter ob poti na vsaki strani delali novo pot. Zdaj se pot ne zagraja več; toda če bodo ljudje naprej tako prezirali spoštovanje tuje lasti in avtoritete, se izvestno kmalu odpove dovoljenje za uporablanje te poti.

Takih primerov bi lahko naštel množico in množico. Vsi nam bi dokazali dejstvo, da med širokimi sloji ljudstva ni najti pravega spoštovanja avtoritete. Zatorej morata šola in dom skupno vplivati na mladino, da se jo navadi spoštovati in uvaževati. *Naša mladina naj se sploh uči pokorščine, naj se navaja podrejati svojo voljo volji tistih, ki ji imajo pravico zapovedovati.* Po znanem pregovoru sme in more le tisti kdaj ukazovati, ki se je učil v mladosti ubogati.

8. Vzgajajte tanko in občutljivo vest!

Naposled naj se uče poslušati tisto avtoriteto, ki jo čuti vsakdo v samem sebi in ki mu pravi pri vsaki priliki: Tega ne smeš storiti, to moraš opustiti, tako ni prav, ono stori, ono je prav; to je: *naj poslušajo svojo vest in naj se ravnajo po njej!* Toda vsaka vest ni enako tanka in občutljiva; treba jo je torej vzgajati: občutljiva vest je dobra posledica prave vzgoje. Čim občutljivejši, čim finejši pa je ta notranji glas, tem laže se izogibljemo tega, kar je krivo in pregrešno, tem laže izpolnjujemo svoje dolžnosti.

Ta notranji glas so že poznali stari pogani. Že grški pesnik Menander, ki je živel 300 let pred Kristusom, je pravil: „V svojih prsih imamo Boga — svojo vest.“ Ta se vselej oglasi, kadar se v nas vname boj med našo nižjo, rekelnjo, živalsko in višjo — božjo naravo: boj duha proti mesu, boj hrepenenja po višjem proti nagnjenju k slabemu. Bolj ko zmagujemo v tem boju, bolj ko

prevladuje v nas božja narava: bolj se krepimo v dobrem, bolj rasto naše kreposti ter čednosti in finejša postaja naša vest; bolj pa ko podlegamo, bolj ko se udajamo strastem, samopašnosti ter ničvrednosti: bolj slabi naša vest. Čim večji je hudodelnik in čim večkrat je zagrešil hudodelstvo: tem debelejša je njegova vest, toda brez vesti ni nobeden. Tudi v največjem hudodelniku se tu in tam oglasi, samo čedalje redkeje, in slišati je noče.

Pesnik Anton Medved pravi o njej:

„Življenje nas uči,
nalog težavnih daje mnogo,
a red pod vsako nam nalogo
zapiše glas vesti.“

Vest je torej naš čuvaj v vseh naših dejanjih: sviri nas, kadar smo na krivi poti; hvali nas, kadar smo prav ravnali. Če pa še imamo krepko voljo, se lahko spet povrnemo na pot dolžnosti, ki smo jo zgrešili, a nam jo pokaže naša vest.

Najlepša zmaga je zmaga samega sebe, a zanjo je zopet treba čvrste volje. Tako se vrši vsa vzgoja ob teh glavnih točkah: vzgajajte v svojih otrocih, gojencih in učencih krepko voljo; nagibajte jo k dobremu, lepemu in blagemu; učite jih, da naj vselej hočejo le dobro in plemenito; navajajte jih to ne samo hoteti, marveč tudi izvrševati in delati; vodite in urite jih v tem hotenju in delovanju, vadite pa jih tudi vladati svoja nagnjenja in brzdati svoja poželjenja! — V šoli dobivajo itak lepa, vrednostna načela, po katerih naj bi urejevali svoja dejanja in nehanja, sploh vse svoje življenje. A tudi vi, dragi starši, oziroma njih namestniki, podpirajte v tem pogledu šolo in učitelje, tudi vi jim dajajte dobrih naukov, lepih načel za življenje in jih učite vsega tega, kar sem vam polagal na srce. Dobra načela so za izpolnjevanje dolžnosti, kar vajeti za konja. *Če so si namreč učenci za svojega vzgojevanja in poučevanja v šoli ter doma nabrali dobrih, koristnih, blagih načel, ki naj po njih urejujejo svoje življenje; če so se učili svojo voljo obračati k dobremu, brzdati svoje strasti ter gospodstvo nad seboj izročati zdravi pameti: bode njihovo življenje istinito dobro in srečno, ker bodo njihova dela izhajala iz blagih naklepov, se urejevala po tistih načelih ter izvrševala s krepko voljo in z razumom in ker bodo izpolnjevali svoje dolžnosti radi, vestno in vztrajno. Kdor pa ima dobro razvit čut za dolžnosti, kdor jih zvesto izpolnjuje: ta uživa najčistejše veselje ter največjo srečo in zadovoljnost.*

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

6172

COBISS *

000506591

ZA ČITALNICO